

IN MEMORIAM

SEĆANJE NA DEJANA DESPIĆA

(1930–2024)

Milena Medić

Univerzitet umetnosti u Beogradu
Fakultet muzičke umetnosti
milena.medic@fmu.bg.ac.rs

Primljeno / Received 26. 11. 2024.
Prihvaćeno / Accepted 02. 12. 2024.

Dana 16. novembra 2024. godine preminuo je Dejan Despić, redovni član Srpske akademije nauke i umetnosti (SANU) od 1994. godine, redovni profesor Katedre za muzičku teoriju Fakulteta muzičke umetnosti Univerziteta umetnosti u Beogradu od 1979. godine, počasni član Srpskog društva za muzičku teoriju od osnivanja 2019. godine, muzički teoretičar i pisac, kompozitor i pedagog. Ostaće upamćen kao svestran i izuzetno plodan istraživač i stvaralac koji je muzičku zajednicu ne samo u Srbiji već i regionu zadužio u kompozicionom, teorijskom i pedagoškom polju muzičke umetnosti.

Svoj muzikoteorijski pedagoški rad profesor Dejan Despić je započeo odmah po završetku studija kompozicije u klasi Marka Tajčevića i dirigovanja u klasi Mihaila Vukdragovića 1955. godine na Fakultetu muzičke umetnosti (ranije Muzičkoj akademiji) u rodnom Beogradu – najpre u Srednjoj muzičkoj školi „Mokranjac“ (1956–1965) na predmetima Teorija muzike, Harmonija, Kontrapunkt i Muzički instrumenti, a potom, u periodu od 1965. do odlaska u penziju 1995. godine, na matičnom fakultetu gde je na Katedri za teorijske predmete (kasnije Katedri za muzičku teoriju) predavao Harmoniju sa harmonskom analizom i Tonski slog. Nakon odlaska u penziju nastavio je pedagoški rad na Muzičkoj akademiji u Istočnom Sarajevu na predmetima Kompozicija i Analiza muzičkih stilova (1999–2006). Rezultat ovako posvećene pedagoške aktivnosti, duge bezmalo pola veka, jeste sistemsko pretočavanje teorijsko-analitičkog istraživanja u predmetne udžbenike, priručnike, studije i članke, čija će vrednost i u budućnosti zasigurno ostati kapitalna. U periodu od 1970. do 2013. godine pisani su, neretko i u više kasnijih dopunjenih, ili sabranih izdanja, redom: *Harmonska analiza* (1970,

1987); *Oblici barokne instrumentalne polifonije* (1970, 1975, 1979, 1985); *Teorija tonaliteta* (1971); *Melodika: tonski slog 1* (1973, 1977, 1979); *Dvoglas: tonski slog 2* (1974, 1979, 1990); *Višeglasje: tonski slog 3* (1974, 1982); *Višeglasni aranžmani: tonski slog 4* (1975, 1981, 1996); *Muzički instrumenti* (1979, 1986, 1993, 2002); *Osnovi nauke o muzici* (1979); *Opažanje tonaliteta* (1981); *Elementi kompozicije u nastavi muzičko-teorijskih predmeta* (1983); *Kontrast tonaliteta* (1989); *Muzički instrumenti* (1989); *Uvod u savremeno komponovanje* (1991); *Mali rečnik muzičkih instrumenata* (1992); *Harmonija sa harmonskog analizom 1: barok i klasika* (1993), *Harmonija sa harmonskom analizom 2: romantizam* (1994) i *Harmonija sa harmonskom analizom 3: 20. vek* (1994) objedinjeni potom u jednu publikaciju *Harmonija sa harmonskom analizom* (1997, 2002); *Teorija muzike* (1997); *Muzički stilovi* (2004); *Muzička umjetnost* (2013). Godine 1984, odnosno 1986, objavljeni su Despićevi prevodi relevantne stručne kompoziciono-teorijske literature: *Tehnika komponovanja u muzici XX veka* Ctirada Kohouteka i *Osnovi notografije* Fjodora Dudke. Osim toga, Despić je ispoljavao naročitu osetljivost za očuvanje nacionalne muzičke kulturne baštine u autorskoj monografiji o Marku Tajčeviću, u uređivanju monografija posvećenih znamenitim srpskim kompozitorima kao što su Stevan Stojanović Mokranjac, Ljubica Marić, Enriko Josif, Milenko Živković, najzad, u člancima o delima Marka Tajčevića, Vasilija Mokranjca, Vlastimira Peričića, Ivana Jevtića, Rajka Maksimovića.

U nastavi, kao i u pisanju nastavne literature, naročito one posvećene kategorijama tonaliteta i tonskog sloga, Despić se rukovodio principima raznovrsnosti i višestrukosti primene, uvek težeći sistematizaciji teorijskog znanja i, u tom okviru, pojavnj klasifikaciji i pojmovnoj kategorizaciji, i prema preciznim kriterijumima izvedenoj selekciji muzičkih primera i zadataka, kao didaktičkom preduslovu uspešne praktične opservacije sa ciljem savladavanja tehnike analize i analitičke percepcije živog zvuka, a sa krajnjom svrhom razumevanja određenog muzičkog fenomena. Muzička teorija je, dakle, za Despića predstavljala, što i treba da bude, *condition sine qua non* analize i razumevanja muzičkih fenomena, muzičkog dela, najzad, muzičnosti same muzike. Međutim, i povratno, mnogi analitički uvidi su podsticali potrebu da se izvesne muzičke pojave dovedu do pojma kako bi se adekvatno poimale, iznalaženjem nedostatnog a korektnog termina, što je nemerljiv poduhvat i doprinos muzičkoj teoriji u Srbiji. I zaista, mnogi takvi već odavno uvreženi pojmovni termini potiču upravo od Dejana Despića, baš kao i sasvim novo i specifično teorijsko gledište o klasičnom tonalitetu, zasnovano na kinetičko-psihološkom kriterijumu dejstva opozitnih sila otelotvorenih u maksimalnoj distanci tritonusa unutar durskih i molskih lestvičnih struktura na kojima se klasični tonalitet i funkcionalna tonalna dinamika temelje. Ovako snažno ispoljen naučno-istraživački impuls Dejana Despića svedoči još od sedamdesetih godina prošlog veka nekoliko postulata muzičke teorije za koje se zalagao: da je smisao muzičke teorije u utvrđi-

vanju načina na koji se muzika javlja za znanje u vidu pojmovnih kategorija i relacija među njima, da je kategorijalnost muzike predmet muzičkoteorijskog metodskog ispitivanja, da muzička teorija neprestano ispituje svoj teorijski status istraživanjem odnosa između pojmovnih kategorija i metoda (muzičke analize i analitičke interpretacije), da su činovi analitičkog slušanja i analitičke interpretacije oblici refleksije kao sinteza znanja usmerena na uviđanje implikacije opšteg u pojedinačnom. Despićeva težnja da pojmovno objasni muzičke pojave i razume zakonitosti među njima, kretala se, sa izrazitim kritičkim nastrojenjem, između teorijske poetike i istorijsko-stilske poetike, nikada ne padajući u zamke zapadnoevropskog (narcističkog) *prezentizma* i (naivnog) *istorizma* u muzičkoj teoriji (kako je ove tendencije nazvao Tomas Kristensen /Thomas Christensen/).

Značajno je u svetlu teorijsko-pedagoške plodotvornosti Dejana Despića istaći da je za njega, kako je i sam naglašavao, ne samo komponovanje već i teorijsko-pedagoški rad bio vid stvaranja (poetika), i više od toga, *modus vivendi* u kojem je, kako kaže, „nalazio duboko i trajno zadovoljstvo – kao ispunjavanje životnog toka nečim što iza mene ostaje, manje ili više“ (*Na kraju puta* 2015, 106). Za muzičku teoriju u Srbiji, a verujemo i regionu, ostaće ono više – neizbrisivi tragovi i znakovi ne pokraj puta već kontinuirano inspirativno ispred puta. Zbog toga mu večno hvala!